

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти: Науковий керівник: А. М. Богущ, дійсний член НАПН України, проф., д-р пед. наук. К. 2012. 26 с.
2. Березюк Г. Емоційний інтелект як детермінанта внутрішньої свободи особистості. *Психологічні студії Львівського ун-ту*. Львів. 2002. 20-23 с.
3. Бутузова Л. П. Асертивність особистості як основа становлення безпечної поведінки. *Проблеми психологічної безпеки: особистість, суспільство, держава*. 2010. 33–40 с.
4. Дерев'яно С.П. Емоційний інтелект як чинник соціально-психологічної адаптації особистості до студентського середовища: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.05 / Чернігів : ЧДПУ ім. Т. Г. Шевченка, 2009. Ч. 1, Ч. 2. 192 с.
5. Марчук Л. М. Асертивність як комплексна інтегральна характеристика особистості. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2012. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2012_5_43.
6. Нікіфорова Л.Б. Структура та функції емоційної культури особистості. *Гуманітарні науки*. Науково – практичний журнал. К. 2007. 150-154 с.
7. Холанд М. Дошкільний вік: розвиток особистості. К. 2014. 80-86 с.

УДК: 373.2.035:316.614]:373.2.091.33-027.22:796

Свириденко Я. Д.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
Науковий керівник – к. п. н., ст. викл. **Фазан Т. П.**

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ СЮЖЕТНО-РОЛЬОВИХ ІГОР

У статті розкрито і проаналізовано особливості формування соціальної компетентності дошкільників засобами сюжетно-рольових ігор. Проведено теоретичне обґрунтування педагогічного потенціалу сюжетно-рольової гри. Висвітлено значення правильно-організованого педагогічного супроводу під час проведення ігор.

Ключові слова: соціальна компетентність, дошкільники, гра, сюжетно-рольова гра, педагогічний потенціал.

Постановка проблеми. Національна доктрина розвитку дошкільної освіти передбачає зростання соціальної ролі особистості, активізацію на цій основі її інтелектуального та творчого потенціалу. Законодавчі акти і постанови щодо дошкільного дитинства (Закон України «Про дошкільну освіту», Базовий компонент дошкільної освіти, «Про охорону дитинства») наголошують на повноцінному розвитку дитини, формуванні в дошкільному дитинстві значущих умінь і навичок та набуття основних освітніх компетентностей (соціальної, комунікативної, когнітивної тощо). Виконання цього завдання покладається на дошкільний навчальний заклад, бо саме тут значною мірою відбувається формування багатьох компетентностей у

дітей. Конвенція ООН про права дитини закріплює право дітей на ігри, саме тому кожна дитина, незалежно від умов, часу, відчуваючи потребу у грі, повинна мати гарантовані можливості для реалізації власних ігрових задумів.

У дошкільників провідним видом діяльності є гра, в якій дитина легко, природним шляхом засвоює соціальні норми, вчиться виконувати різні соціальні ролі, спілкуватися з різними людьми тощо. Одним із різновидів ігор – є сюжетно-рольова гра. Переважно саме ця гра впливає на формування соціальної компетентності дошкільника, адже завдяки рольовому перевтіленню та ігровому наслідуванню, відбувається ознайомлення дитини з моделями взаємовідносин людей, нормами поведінки у сім'ї та в суспільстві, професійною діяльністю, що стає для дитини зразком для майбутньої власної позиції в житті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У дослідженнях педагогів (Т. Поніманська, Л. Артемова, Л. Лохвицька, А. Богущ, Н. Гавриш, С. Курінна, Н. Лисенко, С. Савченко, Ю. Приходько, С. Сайко) акцентується на необхідності посилення уваги до формування соціальної компетентності дошкільника, що сприяє активізації особистісного потенціалу дитини.

Науковці наголошують на тому, що сюжетно-рольові ігри є важливою складовою життя дітей дошкільного віку, а саме: психологи дошкільця (С. Копилов, І. Біла, Н. Дятленко, Т. Піроженко, І. Карабаєва, К. Карасьова); філософи (Л. Сморг, В. Огнев'юк); педагоги у галузі дошкільної педагогіки (К. Крутій, Л. Лохвицька, Л. Артемова, Г. Беленька, М. Савченко, О. Стаєнна, Л. Кравчук), педагоги-практики ЗДО (І. Патрабой, І. Вруська, О. Корнеєва, І. Григорчак, І. Кіндрат, І. Кондратець, Л. Працьовита), зарубіжні науковці (І. Адабек, К. Стівен, О. Васильєва, Нгуен Тхи Ким Ань, Гуанг Ліа Лі, Д. Дубініна, Л. Плаумен та Дж. Мак Пак, Л.Бредлі та К.Донован, Н. Старжинська, Є. Стреха, Г. Хютер та ін.).

Мета даної статті - теоретично обґрунтувати особливості формування соціальної компетентності дошкільників, розкрити педагогічний потенціал сюжетно-рольової гри та висвітлити значення правильно-організованого педагогічного супроводу під час проведення ігор.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із важливих завдань сучасної дошкільної освіти є формування соціальної компетентності у дітей дошкільного віку. Сучасне середовище вимагає від будь-якої людини громадянської активності та відповідальності в повсякденних ситуаціях, тому, сформована соціальна компетентність насамперед характеризує особистісну зрілість дитини, а також її досвід взаємодії з навколишнім світом. Головною тенденцією державної та соціальної політики є кардинальний курс на забезпечення

життєздатності дитини дошкільного віку, що допомагає успішно адаптуватися і функціонувати в сучасному соціальному середовищі.

Відповідно до Базового компонента дошкільної освіти головною метою системи національної дошкільної освіти є створення сприятливих умов для особистісного становлення й самореалізації кожної дитини, формування її соціальної компетентності. Одним із пріоритетів державної політики в галузі дошкільної освіти XXI століття є її особистісна орієнтація, підтримка та розвиток здібностей, здатності до активних дій, самостійності, вміння приймати рішення у стандартних і нестандартних ситуаціях з врахуванням потреб інших людей [1, с. 159].

Дошкільний вік є важливим періодом дитинства, протягом якого дитина пристосовується до навколишнього соціального середовища. формуються етичні, моральні, культурні, фізичні, психічні, духовні аспекти розвитку особистості, норми та правила поведінки в суспільстві. здійснюється процес соціалізації та закладаються основи соціальної компетентності дошкільника. Дошкільний вік є важливим періодом для соціального розвитку дитини, її залучення до системи суспільних відносин, формування соціального досвіду, моральних та соціальних норм, стійких форм міжособистісної взаємодії, засвоєння різних соціальних ролей, становлення і розвитку цілісної особистості [7, с. 140].

На сучасному етапі соціальна компетентність набуває важливого значення у формуванні особистості людини. Діти сьогодні живуть в досить складних соціально-економічних умовах, обумовлених зламом епох, зміною світосприймання, переоцінкою системи цінностей, дисгармонізацією зв'язків особистості з суспільством. Це все впливає на дитину, тому що відсутність власного досвіду життя змушує її приймати ті правила, життєві орієнтири й пріоритети, які поширені у світі дорослих. Соціальна компетентність - це відкриття у світі людей, навички соціальної поведінки, готовність сприймати соціальну інформацію, бажання пізнати людей і робити добрі справи. Основною характеристикою соціально-компетентної дитини дошкільного віку є здатність застосовувати свої навички та знання у повсякденному житті.

Гра - провідна діяльність дітей дошкільного віку, її розглядають багато вчених і практиків як основний засіб психічного і соціального розвитку. Гра - своєрідний, властивий дитині спосіб засвоєння дійсності, суспільного досвіду. Особливе місце займають ігри, які створюють самі діти, це сюжетно-рольові ігри. У них діти відтворюють все те, що бачать навколо себе в житті і діяльності дорослих. У сюжетно-рольових іграх закладається соціальний мотив, і вона стає ефективним засобом соціалізації дітей дошкільного віку і дозволяє дитині зайняти своє місце в суспільстві [4, с. 95].

Особливостями формування соціальної компетентності дітей дошкільного віку є наявність певних особистісних властивостей, потреб, здібностей, елементарних теоретичних уявлень і практичних умінь, які забезпечують дитині життєздатність. Для успішної організації сюжетно-рольових ігор дітей необхідно дотримуватися вимог до гри: кожна дитина повинна вміти виконувати будь-яку роль тієї чи іншої гри (мінатися ролями); вживати ввічливі слова - необхідна умова культури спілкування; ігровий матеріал має бути привабливий і розміщений у доступних для дітей місцях; не забороняти дітям виявляти свою ініціативу щодо гри, а навпаки, всіляко підтримувати її. Але щоб діти гралися, педагогам та батькам радимо створювати належні умови, а саме: виділяти достатньо часу та місця для гри; забезпечувати дітей різноманітними іграшками та іншим ігровим матеріалом; збагачувати малюків яскравими різноманітними враженнями та позитивним життєвим досвідом; формувати належні ігрові вміння на кожному віковому етапі; вчити спілкуватися з ровесниками; бути уважними, чуйними, тактовними щодо своїх однолітків.

На думку В. Кузьменко, майбутнє дитини значною мірою залежить від того, як вона може адаптуватися до соціального середовища. Тому є такі показники соціальної адаптації дошкільників до соціуму: адаптація до нових умов життя, соціалізація, групова взаємодія, статус, ставлення авторитету, розуміння іншої точки зору, регулювання спільної діяльності, вирішення спільних питань, показники розвиненого спілкування [5, с. 12].

Соціальну компетентність дошкільника можна вважати сформованою, якщо він: має базові знання про соціальні явища, події, людей, відносини, способи їх налагодження; він цінує, визнає важливість для нього всього, що пов'язане з суспільним життям, зацікавленість у ньому; встановлює взаємозв'язок соціальної активності людей та свою власну з реалізацією соціально затверджених стандартів; усвідомлює свої знання та інтереси в соціально зрілих формах поведінки; називає словами, вербалізує основні назви, пов'язані із соціальним життям; ділиться враженнями, пов'язаними з соціальними подіями та людськими відносинами, художніми образами (малює, складає оповідання, ліпить, співає пісні...); має поведінку конструктивної творчості; збалансування особистих та соціальних інтересів [6, с. 12].

Вчена О. Кононко підкреслює, що перш за все необхідно визначити якості особистості. Є чотири типи властивостей: перша група це якості, які забезпечують розвиток і використання соціальних здібностей дитини; друга група це властивості, що формуються в процесі взаємодії членів групи внаслідок соціального впливу і

забезпечують прийняття особистості, спільної для членів групи керівних принципів і ціннісних домовленостей; третя група це властивості, пов'язані з соціальною поведінкою, позицією особистості; четверта група це властивості, пов'язані із загальними психологічними та соціально-психологічними особливостями [4, с. 187].

Домірний та тактовний педагогічний супровід вихователя в ігровій діяльності дітей дошкільного віку має велике значення, бо саме це дозволяє дітям усвідомити власні можливості і збагачує відчуття емоційного та психічного комфорту. Педагогічний потенціал сюжетно-рольових ігор в рамках проблеми дослідження, полягає у вільному вираженні та втіленні особистих ідей та бажань, реалізації дошкільнят у самостійних видах діяльності, творчого використання набутих знань та стимулюванні їх до спілкування. Саме завдяки сюжетно-рольовим іграм у дітей природно формуються соціальні та комунікативні навички, ініціативність, збагачуються пізнавальна, емоційна та волева сфери.

Гра як відбивна діяльність є вторинним етапом у пізнанні дитиною дійсності. Однак у сюжетно-рольовій грі знання, враження дитини не залишаються незмінними: вони поповнюються і уточнюються, якісно змінюються, перетворюються. Це робить гру формою практичного пізнання навколишньої дійсності [2, с. 25]. Педагогічний потенціал гри і її вплив на розвиток дитячої особистості особливо яскраво виявляють себе при ретельному вивченні і використанні прихованих ігрових механізмів.

Педагогічний потенціал гри виражається в тому, що гра створює умови для творчого самовираження дитини, а творчість є щонайпотужнішим засобом її соціального розвитку. Грі властиві такі соціально-психологічні й педагогічні функції: орієнтаційна - створення уявної ситуації, яка б орієнтувала дитину на певні норми поведінки в житті суспільства, на придбання якихось навичок і вмінь, а так само духовних цінностей; коректуюча - функція, яка вносить зміни у свідомість дитини щодо її поведінки, де дитина в грі намагається зробити стрибок над рівнем своєї звичайної поведінки; заміщаюча - коли властивості речі зберігаються, але значення їх перекидається, тобто центральним моментом стає думка; у грі дитина оперує значеннями слів, що заміщають річ; розвивальна - коли в грі у дітей ефективно розвиваються всі психічні процеси (пам'ять, сприйняття, мислення, увага, сенсорні якості - орієнтування в просторі та часі у властивостях предметів, розвиток мовлення); терапевтична - що застосовується для корекції різних відхилень у поведінці дітей (неприспосованості, агресивності, замкнутості) [4, с. 65].

Педагог у процесі своєї роботи повинен приділяти велику увагу формуванню дружніх і теплих стосунків дітей один до одного, навчати

дітей позитивним прийомом спілкування, вчити аналізувати причини конфліктів і виробляти вміння самостійно їх регулювати. Педагогічний супровід ігрової діяльності поділяється на:

1. Опосередкований супровід, (непряме керівництво), забезпечує умови для розвитку сюжетно-рольової гри: збагачення інтересів та сприяння появі нових зацікавлень, тем, сюжетів, які відобразатимуться в ігровій взаємодії дошкільників. (читання, бесіди, перегляд вистав, мультфільмів, передач, їх обговорення, спостереження.) з обов'язковим наданням процесу емоційного забарвлення; створення умов (матеріального центру) для прояву їх зростаючих можливостей, підтримування активності. (виготовлення необхідних атрибутів, підбір іграшок, обігрування, обговорення проблемних можливих ситуацій, моделювання ситуацій.) Етапи: попередня робота, обговорення можливих ситуацій, моделювання ситуацій, обігрування діалогів.

2. Безпосередній супровід, (пряме керівництво), здійснюється під час гри, перед грою, після гри, спрямований на формування комунікативної компетентності, розвиток фантазії. Головний метод керівництва – спостереження за грою, який дає можливість вихователю ефективно впливати на розвиток дитячої гри. Сюжетно-рольова гра в розвиненому вигляді являє діяльність, в якій діти беруть на себе ролі дорослих і в узагальненій формі в спеціально створюваних ігрових умовах відтворюють діяльність дорослих і відносини між ними. Основною особливістю сюжетно-рольової гри є наявність в ній уявної ситуації. Уявна ситуація складається з сюжету і ролей, які беруть на себе діти в ході гри, включає своєрідне використання речей і предметів [8, с. 353].

Роль вихователя в керівництві сюжетно-рольовою грою дошкільнят надзвичайно велика та спрямована на розвиток комунікативних та соціальних здібностей і полягає в наступному: залучити дітей до гри; розгорнути рольовий діалог, початку з дорослим (вихователем, а потім між дітьми). Вихователь може будувати спільну гру з дітьми, поступово ускладнюючи правила гри, в такій послідовності: спочатку дорослий бере на себе основну роль і втягує дитину в спільну гру, пропонуючи йому додаткову роль; в подальшому вихователь підключається до гри дитини, беручи на себе вже додаткову роль, а потім поступається її іншій дитині, тобто орієнтує дітей один на одного, «замикає» їх в смисловий зв'язці, що вимагає рольової взаємодії [3, с.65].

Висновки. Отже, дошкільний вік є важливим періодом у процесі формування соціальної компетентності. За цей час дитина починає активно поглинати всі етичні установки і правила суспільства, набувати нових знань, необхідних у повсякденному житті, набуває

нових навичок і здібностей, формує власне бачення навколишнього світу. Вона починає розуміти важливість своїх знань і намагається надбати нові. Основною характеристикою соціально компетентної дитини дошкільного віку є здатність застосовувати свої навички та знання у повсякденному житті.

Педагогічна сутність сюжетно-рольової гри полягає в тому, що в ній важливий не стільки результат, скільки сам процес переживань, пов'язаних з ігровими діями. Сюжетно-рольова гра повинна відповідати сучасній діяльності тому у зв'язку з розвитком науково - технічного прогресу з'являється багато нової техніки, багато нового в житті людей – завдання вихователя створити умови для відображення цього в сюжетно-рольових іграх дітей. Від особистості педагога, його знань, умінь, професійної майстерності та здатності творчо організувати керівництво ігровою діяльністю дітей залежить використання її з метою всебічного розвитку особистості дитини.

Список використаних джерел

1. Агіляр Туклер, В. В. Система виховання ініціативності дітей старшого дошкільного віку в сюжетно-рольовій грі. *Молодь і ринок: щомісячний науково-педагогічний журнал*. 2019 №12 (179). С. 158-162.
2. Бурова А. Організація ігрової діяльності дітей дошкільного віку. *Вихователь – методист дошкільного закладу*. Тернопіль: Мандрівець, 2010. №6. С. 22 - 27.
3. Бурова А.П. Організація ігрової діяльності дітей дошкільного віку, /А.П. Бурова, Тернопіль, 2013.
4. Кононко, О. . Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні: науково-методичний посібник. Київ: Редакція журналу «Дошкільне виховання». 2003.
5. Кузьменко В. Соціальна компетентність дошкільнят: особливості, показники та шляхи розвитку. *Дошкільне виховання*. 2001. № 9. С.12.
6. Лохвицька Л. Соціалізація дітей старшого дошкільного віку в процесі сюжетно-рольових ігор. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*/за ред. Л. Лохвицька, Н. Карцева : зб. наук. пр. Переяслав-Хмельницький, 2014. Вип. 19. С. 129–133.
7. Пасічніченко А. В., Ковалевська Н. В. Соціалізація дошкільника в умовах дитячої субкультури. *Дошкільна освіта у сучасному соціокультурному просторі: зб.наук. праць*. Полтава., 2020. Вип. 4. С. 140 -145.
8. Рогальська-Яблонська І.П. Соціалізація дітей в умовах сучасного освітнього середовища ДНЗ на засадах наступності та перспективності. *Педагогічні науки: науковий вісник Миколаївського державного університету ім. В. Сухомлинського*. Миколаїв: МНУ, 2012. Вип. 37.Т. 1. С. 351–356.